

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Конституція України.

Буковина: Одним із важливих рефренів є наша економічна самодостатність

Олексій Бойко — новий молодий голова Чернівецької обласної ради (на знімку). Він має хороший послужний список управлінця районного рівня у Сокирянському, нині — Дністровському районі області. До приходу на посаду голови облради був одним із найуспішніших заступників голови ОДА. Знову ж, через вагомий управлінський досвід, здобутий на конкретній роботі. Тому для багатьох було зрозумілим після обрання його головою, а протистояння було серйозним, що обласну раду віддали в добрі руки.

Розмовляємо з ним у переддень великого державного свята — 30-річчя нашої Незалежності, щоб з'ясувати настрої, які зараз панують у головній сесійній залі області.

— Тоді, коли Україна виборювала свою Незалежність, я був школярем, лише з роками прийшло усвідомлення усієї важливості цієї події. Зміни формату нашої держави і світу загалом у результаті розпаду СРСР. І, гадаю, головним надбанням стало те, що ми позбулися імперії і змогли збудувати демократичну державу, хоч як цьому протистояли вороги.

Тому саме демократію я вважаю головним чинником нашого поступального руху вперед, бо вона є запобіжником відкату у минуле. А з другого боку — гарантом розвитку, створення дієвих економічних заasad, інтеграції до когорти заможних і правових країн. Але на своєму місці я все роблю для того, щоб на рівні обласної ради не було чистої політики, бо коли політика починає домінувати над господарським сегментом у такому

різному депутатському колективі, ми сповільнюємося, потрапляємо у глухі кути і в результаті програємо. А демократія — це передусім консенсусні успішні рішення.

Бо коли головними у сесійній залі стають кольори партійних прапорів, тоді конструктивної роботи немає. А люди нас обирали не для цього.

І вони не розуміють у своїх трудових колективах комунальних підприємств, у районах, містах та селах, чому ми накладаємо політику на їхню критичну проблематику, на негаразди у громадах, на роботі, у сім'ях.

Тим паче коли у сесійній залі люди з однієї сім'ї у різних політичних фракціях, то про яку реальну політику ми можемо говорити?

Політичні з'ясування відносин, самолюбвання та показові виступи перед однопартійцями дуже часто займають стільки часу, що до вирішення конкретних господарських питань уже руки не доходять.

Тому я всім кажу, коли спілкуюся з депутатами безпосередньо, що ви можете бути з будь-якої фракції, але коли ми до-

Леонтій САНДУЛЯК: «Порівнюю 24 серпня 1991 року з величчю Великодня — Божого Воскресіння»

Буковина — західний регіон України, тому у її політичному казані точка кипіння руху за Незалежність була високою. Люди пам'ятали різні окупації, серед яких радянська була найжорстокішою: репресії проти членів родин, розстріли, торттури в НКВС, відправки у Сибір. При цьому Чернівецька область ще й багатонаціональна, а після розпаду Австро-Угорської імперії Габсбургів тут залишалася повага до приватної власності, а її комуністи відібрали. Але у буковинських селах пам'ятали все.

Отже, спротив комуністичному режиму наростав, як лавина з Карпат. На щастя, на потрібному місці опинилися місцеві національно свідомі науковці-історики та університетська професура, котра попри тотальне стеження КДБ усе ж намагалася доносити до велико-

го кола студентів ідеї Незалежності, протидії русифікації, правду про УПА і лідерів національно-визвольних змагань. Тому університетська молодь дуже швидко приєдналася до невеликого спочатку кола національно свідомої інтелігенції. І події, результатом яких стало здобуття української Незалежності 24 серпня 1991 року, не забарилися.

А далі була «Червона рута», українські прапори на стадіоні «Буковина», величезні патріотичні мітинги у середмісті Чернівців та районних центрах «бандерівських» районів: Кіцманського, Вижицького, Путільського, Заставнівського, Сторожинецького.

Усе мало такий градус, що прямий учасник змагань за Незалежність професор Леонтій Сандуляк порівняв події 24 серпня 1991 року з Христовим Воскресінням.

Про Акт проголошення незалежності України розмовляємо з відомим буковинцем, громадсько-політичним діячем, науковцем, доктором медичних наук, професором, колишнім першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в Румунії Леонтієм Сандуляком. І неспроста, адже він є співавтором цього документа. Саме Леонтій Сандуляк разом з Левком Лук'яненком (на знімку) склав текст Акта проголошення незалежності України.

Він — автор 150 наукових праць, 5 монографій у галузі гістології, ендокринології, екології та валеології, посібника з екології людини. Але причетність до творення документа, який звільнив Україну від імперських пут, затьмарює все інше.

— Леонтію Івановичу, яким є ваше неофіційне сприйняття української Незалежності, до якої ви особисто доклали рук?

— Вважаю, що 24 серпня 1991 року розп'ята на хресті історії Українська держава воскресла. Порівнюю це з величчю Великодня — Божого Воскресіння. А є постаті, які до останнього подиху наближали цей день і утверджували його надалі. Серед них і багаторічний (27 років у неволі) політв'язень, котрий провів 72 доби в камері смертників, Герой України Левко Лук'яненко.

— Ви якось казали мені, що ваш життєвий шлях був неймовірним. Що маєте на увазі?

— Якщо мій перший запис у трудовій книжці — «акушер». Так, акушер — це той, хто сприяє народженню нового життя, чії руки першими приймають у цьому світі дітей, народжених для добра. А мені ще й довелося приймати пологи — народження Української держави, бути у гущі вікопомних подій. І кульмінацією життя я вважаю свою причетність до

написання Акта проголошення незалежності України.

Хоча і на Буковині ми тоді піднімали цілину, особливо важкими були бессарабські райони, адже вони тривалий час були під царською Росією. А це вплинуло на політичну орієнтацію більшості старшого покоління, передалося від них дітям.

— Які віхи того часу найбільш пам'ятні для вас?

— Усе літо та осінь 1989 року на Буковині були насичені важливими політичними подіями. Та, власне, тоді всі події мали політичне забарвлення. Особливо перший пісенний фестиваль «Червона рута», який відбувся у Чернівцях. Чернівці для проведення фестивалю обрано не випадково. Бо Чернівці — це не тільки батьківщина автора «Червоної рuti» Володимира Івасюка, це пісенна столиця України.

Наприклад, у маленькому містечку Кіцмань в одній хаті, а можливо, і на одній каналі народилися Ісідор Воробкевич, Володя Івасюк та Ані Лорак. Навпро-

ти, через дорогу, жив і творив композитор Михайлюк. У селі Маршинці, що межує з містом Новоселицею, народилися Софія та Аурка Ротару і Лілія Сандулеса. Родом з Буковини колись весесвітньо відомі співаки Лідія Липковська та Йозеф Шмідт. Також Буковина дала світові співаків Дмитра Гнатюка, Сиді Таль, Андрія Шкурмана, Павла Дворського, Василя Зінкевича, Назарія Яремчука, Миколу Мозгового, Катерину Бужинську, Ольгу Добрянську, Івана Дерду, Іво Бобула, Петра Ончула...

А ще композитора Сабодаша, поета-пісняра Михайла Ткача, актора Івана Миколайчука, музиканта Яна Табачника, музикантів з родини Усачів та багато інших. Як влучно заявив Ян Табачник, якщо зібрати в Чернівцях усіх музикантів, що емігрували з Буковини, то світові столиці залишаться без своїх провідних митців.

Тому значення фестивалю «Червона рута» для пробудження національної самосвідомості та національної гордості українців, і не тільки буковинських, важко переоцінити. І він став символом громадянської єдності та боротьби за Незалежність України.

— Чим вам запам'ятався фестиваль найбільше?

— Перемогою національного духу, морем синьо-жовтих прапорів. Фестиваль тривав з 19 по 24 вересня в Чернівцях, як всеукраїнське свято. У

фестивалі взяла участь понад 200 співаків тільки з-поза меж республіки. Були присутні виконавці та гості з Канади, США, Австралії тощо. Щоправда, і для «охорони» учасників фестивалю були задіяні тисячі міліціонерів не тільки з України, а й із сусідньої Молдови.

У місті був справжній фурор. Виникали стихійні мітинги. Міліція та «люди в цивільному» не в змозі були запобігти появі українських прапорів на стадіоні «Буковина». Наступного дня влада, щоб зменшити враження від національної символіки, роздавала учасникам фестивалю червоні прапори. Але після завершення фестивалю ці прапори лежали на трибунах, як нікому не потрібні ганчірки. Влада зазнала фіаско.

— Що ще як колишній депутат Верховної Ради СРСР, викладач університету, біолог та ще й комуніст, який пустився цього берега у боротьбу за незалежність, ви згадуєте з того періоду в Чернівцях?

— Загальне зростання національної самоповаги. У Чернівцях, як і у всій Україні, виникали так звані неформальні, тобто не залежні від КПРС громадські організації. Більшість членів яких з часом влилися в започаткований українськими інтелігентами Народний рух за перебудову. І, як і скрізь в Україні, перші неформальні організації були культурологічними та

екологічними. Ще в 1988 році при газеті «Молодий буковинець» журналісти створили літературне об'єднання «Слово і Час» — «СІЧ». Поет Микола Бучко — культурологічну організацію «Оберіг». Студенти і викладачі університету стали організаторами Товариства української мови ім. Т. Шевченка «Просвіта», перший голова — професор Микола Говалешко, а потім — професор Тарас Кияк, та екологічна організація «Зелений рух Радянської Буковини».

— Ви були тоді «зеленим», це було викликано алопецією, яка вразила чернівецьких дітей після вилу на одній із вулиць міста ракетного палива з військової колони? Чи обережністю?

— Чернівецькі «зелені» завжди наголошували, що зелений колір складається з жовтого та синього, а тому стали ядром для створення крайової організації Народного руху України за перебудову. На відміну від прибалтійських республік та Молдови, українські інтелігенти, здебільшого письменники, які ініціювали створення національної антикомуністичної громадської організації, назвали її не фронтом, а рухом. Бо рух — це життя.

Я, як лідер «зелених», очолив координаційний комітет зі створення НРУ. Координаційний комітет збирався на свої засідання в квартирі родича Володимира Старика, колишнього політв'язня, бійця УПА Свя-

тослава Мельничука. На цій квартирі збирався і комітет з відродження в Чернівцях релігійної громади греко-католиків. Я вже не пам'ятаю всіх членів ініціативної групи зі створення НРУ. Запам'яталися найактивніші: Володимир Старик, Олег Панчук, Валерій Кузмін, Володимир Кондратенко, Володимир Клим, брати Галіни, Отілія Гуліка, Валерія Фірсанова, Василь Бойчук, Траян Влайко, Йосиф Зіселіс, Василь Бурлака, Яків Олар та інші.

— Вирувало піднесення і серед студентів, яким ви читали лекції?

— Так, вперше в ці дні рухівці, здебільшого студенти на чолі з професором Панчуком, провели в Чернівцях несанкціонований мітинг. За що ленінський народний суд засудив студентів до 15 днів ув'язнення, а професора Панчука — до 500 карбованців штрафу. А згодом багато моїх студентів були учасниками Революції на граніті.

— Знаю, що ви маєте екземпляр Декларації з вашим підписом та підписами соратників.

— Так, я тоді зібрав автографи членів Народної Ради на титульній та останній сторінках Декларації про державний суверенітет України. Один екземпляр оригіналу цього документа зберігається в Чернівецькому краєзнавчому музеї, а другий — в Українському музеї Канади в місті Саскатун.

мовляємося про конкретну справу для області, то потрібно займатися їх вирішенням. Чи у нас більшими патріотами є ті, хто має більше вишіванок? Мій досвід сформував думку, що патріотами є ті люди, які десятиріччями працюють на своєму місці і мають один запис у трудовій книжці.

Можливо, саме завдяки такій політиці мені вдалося вивести раду із жорсткого протистояння, яке було на початку цієї каденції. Хоча колізії по багатьох питаннях тривають. Але я завжди намагаюся так зробити, щоб пріоритетом був розвиток області або ж вирішення якоїсь нагальної хорошої справи.

Дебати можуть бути лише стосовно способів, як це зробити. Якщо ж починаються якісь завульовані політикою ігри, то ми намагаємося завжди виводити це на світло, щоб усім було зрозумілі наміри опонентів.

А у ситуації, коли деякі голови громад розцінили децентралізацію як повернення феодалізму, тим, хто задіяний у цьому процесі як державний чиновник, зараз ой як нелегко. Тим паче що від попередників нинішній склад обласної ради отримав майже повністю

знищені комунальні підприємства, щодо яких зразом необхідно вживати жорсткі оздоровчі заходи. Додайте до цього документальну плутанину, кадрову чехарду. І, повірте, звертати увагу на інтриги та холості постріли часу критично не вистачає, адже господарка області переживає дуже складний час адаптації до нових умов та викликів.

А ті, хто у 1991 році виборював Незалежність, сподіваючись на краще життя України, точно не думали, що так після цього розпоряджатимуться державним та комунальним майном. Що стане гірше, а не краще.

Той же знищений бальнеологічний санаторій у Брусниці з прекрасним набором лікувальних вод та грязей потребує виваженого господарського рішення. Його треба врятувати не лише для області, а й для України. А там ситуація ускладнює ще й низка кримінальних справ, спровокована незрозумілими рішеннями керівництва ради попереднього скликання. І таких об'єктів десятки, а це, окрім усього, робочі місця і рекреаційні можливості для людей.

Тому треба уважно вирішити, що з ними ро-

бити. Чи віддати у державний бюджет, чи передати громадам або активним підприємцям через конкурси.

Зараз я попросив депутатів дати мені трохи часу, щоб ми всі разом вийшли на найбільш конструктивне рішення. Можна, наприклад, відкрити одне відділення, щоб зберегти нинішню динаміку роботи там. Крім того, це дасть можливість колективу заробляти самому, оскільки курорт залишається популярним, і вони не тягнутимуть гроші з бюджету, якого критично не вистачає.

У подальшому, я думаю, все ж буде оголошення конкурсу, ми також виставимо ці об'єкти на різноманітні європейські сайти, намагаючись залучити інвестора. Такі структури не треба дотувати, вони мають заробляти самі.

Також я хочу запустити подібний оздоровчий об'єкт у Щербинцях, він теж має хорошу воду і можливості надавати послуги з відновлення опорно-рухового апарату людини, а також навести лад з дитячими оздоровчими таборами. Треба розуміти, що подібні заклади знищувалися цілеспрямовано, щоб підняти фінансову вартість «Брусниці». І та-

ких об'єктів і завдань дуже багато.

Щодо аптек, то я у всіх комунальних закладах залишив тільки комунальну аптеку. Ми вже підняли касові збори у 2,5 рази. Бо, наприклад, у діагностичному центрі приватна аптека сплачує за оренду 150 доларів на місяць. Ви у це вірите, якщо там місячний оборот 300—400 тисяч гривень?

На перший погляд — це парадокс, але всі напевні 10 аптек упродовж 10 років були збитковими. Просто відмивали гроші.

Щодня намагаємося знаходити оптимальні рішення. Нині, наприклад, ми розпродуємо через аукціон автопарк облради.

Що ще? Зараз у нас понад 30 керівників комунальних підприємств перебувають у статусі в.о. з різних причин. Десь суди, десь не було необхідних рішень, тому нині займаємося тим, щоб структури очолювали повноцінні керівники, бо це запорука виведення їх з кризи і на чисту воду.

Жодних умов керівникам, крім наведення ладу, зокрема і фінансового, я не ставлю, рада теж. Якщо є підтримка колективу, нема корупції, значить, людина на місці.

Навпаки, сам собі щодня ставлю запитання, що вже вдалося зробити? Реально — це проведено інвентаризацію, зокрема земельних ділянок, покладено край кумівству. На такі напрями і я намагаюся не пропонувати нікого з числа знайомих. Наводимо лад з документами, прибрано практику підписувати задніми числами, обліковано майно і напрацьовано стратегію розвитку, зокрема і бібліотек, читальних залів, інших об'єктів. Головна мета — збільшення фінансових надходжень.

Це потребує політичних кураторів і гучних гасел у сесійній залі? Думаю, ні, і коло одностайних стає дедалі ширшим.

Тому переконаний: одним із важливих референів здобуття української Незалежності 24 серпня 1991 року була і наша економічна незалежність як один із гарантів стабільності та розвитку. Тож ми маємо дбати про наведення ладу в економіці, про її зростання і покращення життя наших людей. Кожен на своєму місці, з максимальним коефіцієнтом корисної дії. Щоб передати нашим дітям кращу країну і краще майбутнє.

ХРОНІКА

Листопад 1988 року — на хвилі протестів утворено «Зелений рух радянської Буковини» — першу громадську організацію, яка виступила з критикою режиму.

26 серпня 1989 року — у приміщенні чернівецького ПТУ № 8, за мужньої підтримки директора Ковальова, було проведено установчу конференцію Руху в Чернівцях. Запросили голову міськвиконкому Павла Каспрука, прийшли рухівці зі Львова та Івано-Франківська. Того ж дня відбувся багатотисячний мітинг у Музеї народної архітектури та побуту під відкритим небом. На сцені — Леонтій Сандуляк, професор Олег Панчук, Володимир Старик. Присутній голова міськради, сотні міліціонерів та «людей у цивільному». Лунає жорстка критика комуністичної партії СРСР.

17—24 вересня 1989 року — відбувся перший фестиваль «Червона рута» в місті Чернівці (на знімках). Його назвали пісенним вибухом національної свідомості. Весь стадіон — у синьо-жовтих прапорах, міліція та комуністична влада були шоковані. У ці ж дні запалені атмосферою фестивалю студенти Чернівецького університету проводять несанкціонований мітинг. Арешти, вироки Ленінського нарсуду на 15 днів, штрафи. Весь університет на знак протесту страйкує. Студентів випускають.

16 липня 1990 року — на балконі редакції комсомольської газети «Молодий буковинець» журналісти Георгій Галиць та Петро Кобевко вивішують синьо-жовтий прапор, щоправда, древко — з серпом та молотом. Він провисів там більш як тиждень.

Приблизно у ті ж дні національний прапор на високій щоглі у Кіцмані вивішує син начальника районної міліції Василя Марковського Олег Марковський. У Садгорі вальєть перший пам'ятник Леніну, гіпсовий бюст у сквері.

Ось так усе розпочиналося...

Фото надані автором.

Того дня, 16 липня 1990 року, голова ошадного банку УРСР, депутат Вадим Гетьман, автограф якого є на Декларації, по-секрету попросив мене довести до відома керівництва Народної Ради, що Голова Ради Міністрів СРСР Павлов надіслав йому розпорядження перевести всю готівку із банків УРСР до Москви. Такою була миттєва відповідь Москви на Декларацію про державний суверенітет України.

— Якою була реакція мешканців Буковини?

— А ми не полишали роботу в регіонах ні на день. На той час рупором національно-патріотичних сил області вже стала ваша газета «Час», яка почала регулярно виходити з 23 серпня 1990 року. Вона відновилася, бо була заснована 2 жовтня 1928 року, а заборонена 28 червня 1940-го і знову відроджена 23 серпня 1990 року.

До відродження газети, у якій працювали свого часу і ви, були причетні громадські організації: Товариство української мови ім. Т. Шевченка «Просвіта» та «Зелений рух Буковини». Очолив газету талановитий та войовничий журналіст Петро Кобевко, а невдовзі засновником і власником став її журналістський колектив. Це перша справді незалежна газета буковинського краю. Жорстка, правдива, безстрашна.

Не менш важливу роль у відродженні національної самосвідомості на Буковині відіграв самодіяльний хор «Гомін Буковини» під орудою та диригуванням голови Братства ОУН-УПА Святослава Мельничука. Репертуар хору становили пісні, за публічне виконання яких раніше давали не менш як 10 років мордовських таборів. А хор побував на гастролях у більшості сіл Чернівецької області.

Запам'ятався виступ «Гомону Буковини» 3 листопада 1990 року на Театральній площі Чернівців під час відкриття меморіальної дошки про Буковинське віче. В радянські часи ця подія замовчувалася. Бо Буковинське віче було організоване українськими «буржуазними» націоналістами. І от тільки через 72 роки, за ініціативою «Просвіти» та крайової організації НРУ, на одному із будинків, що на Театральній площі, було відкрито пам'ятну дошку.

Також крайова організація Руху активізувала роботу у вже згаданих областях: Сокирянському, Кельменецькому та Хотинському. Це були важкі бессарабські райони Чернівецької області через тривалу асиміляційну політику ще царської Росії, якій край належав за Бухарестським договором з 1812 року. У цих районах комуністи мали

досить сильний вплив, і його треба було зламати.

І це було непросто. Нам активно протистояли згуртовані ветерани, люди у цивільному і міліції.

— Чи відставка Гобачова та хунта ГКЧП стали прискорювачами дій українських депутатів до утвердження Незалежності?

— Як тільки це сталося, наступного ранку я був у Верховній Раді УРСР. Там фізично відчувалася напруженість та тривожність. У кулуарах говорили про приїзд командувача Сухопутних військ СРСР маршала Варенникова, про його тиск на Голову Верховної Ради Леоніда Кравчука, про безперервне засідання ЦК КПУ.

Тому Народна Рада в парламенті обговорила ситуацію, що склалася, та ухвалила рішення про проголошення Незалежності Української держави.

І Левко Лук'яненко зголосився скласти відповідний документ та запросив членів Ради до співпраці. Хоч як дивно, ніхто не відгукнувся. Я, як народний депутат СРСР, у Верховній Раді УРСР мав дорадчий голос, але був повноправним членом Народної Ради, а тому запропонував Левку Лук'яненку свою допомогу.

Працювати разом із живою легендою, національним героєм, якого навіть комуністи поважали,

хоча й ненавиділи, було для мене великою честю.

Спочатку ми обговорили концепцію документа. Вирішили, що він має бути лаконічним та оформленим таким чином, щоби за нього проголосувало 239 комуністів. Здається, у пана Левка були домашні заготовки, бо він витягнув з кишені записник та почав диктувати. Я, як молодший, виконував обов'язки писаря. Спочатку Левко Лук'яненко хотів назвати документ універсалом. Я заперечив, звернувши увагу на те, що це слово не сприймуть наші опоненти та запропонував назвати документ актом. Акт — це разова дія з від-

тинком урочистості. Левко погодився.

— Які були ваші почуття, адже ви були причетні до тектонічних епохальних зсувів?

— У тому запалі не було ні сумнівів, ні страхів, була впевненість, що Бог відпи- сав мені високу місію.

Але сьогодні я би не погодився на проголошення «незалежності», бо незалежності в принципі не може бути. Все в цьому світі взаємопов'язане та взаємозалежне. Треба було проголосити державну самостійність. Тобто держава будь-яке рішення ухвалює самостійно і провадить самостійну політику.

Нині Леонтій Іванович мешкає не на Буковині, хоча часто туди навідується. Жити без Карпат, бринзи і мамалиги у селі Сулимівка Київської області — непросто. Наші шляхи з цим шанованим чоловіком не раз перетиналися, ще коли я працював у газеті «Час» разом з такими знаменитими людьми, як Петро Кобевко, знайомим українським письменником, який уже не з нами, Василем Кожелянком, Володимиром Стариком та іншими непересічними хлопцями та дівчатами. Роки були буремні, ми ламали комуністичну систему й утверджували національну правду у друкованому слові, а нам кидали у вікна гранати.

Ми з Петром Кобевком також гостювали у пана амбасадора і в Бухаресті, де він пригостив нас румунською кухнею у ресторанах, найкращим з яких був «Дой кокош» — «Два півні», і міцною слив'янкою з «берє рече» — холодним пивом румунською. Ми тоді познайомилися з тим, як живе український посол, з роботою посольства та консульства, а також представництва Чорноморського пароплавства, яке базувалося поруч.

Без жодних застережень посол гуляв з нами вечірніми вулицями Бухареста без охорони. Ми заглядали у численні корчми, де грали унікальні румунські музиканти, і він розповідав про життя дипломата у Румунії. А Румунія тоді була непростою, екстремісти знову здіймали прапори «Романія Марє» — великої Румунії, і на своїх мапах примальовували до неї Північну Буковину.

Ми мали жорсткі і холодні інтерв'ю в уряді Румунії, слухали двозначні розповіді місцевих представників румунського Конгресу українців. Мали теплі прийоми у високогірних українських селах, які зберегли національну автентичність, особливо на храм у селі Бродина якраз на Петра, і нас закидали помідорами при виході з уряду нібито обурені румуни. Лише за твердження у нашій газеті, що Північна Буковина споконвік населена переважно українцями. Але тепер ми всі вдячні долі за те, що дочекалася Незалежності, що кожен був у своєму вирі боротьби за неї, що знали таку людину, як Леонтій Сандуляк.